

LINGVISTICĂ

I. Limbă și identitate

Specificul regional ca piedică pentru restabilirea identității etnice și naționale la populația românească din Republica Moldova

Silviu Berejan

După cum afirmam în comunicarea *Despre cauzele pierderii identității lingvistice și etnice într-o regiune ruptă din întreg*, pe care am ținut-o cu un an în urmă la Simpozionul Internațional *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării* (desfășurat în zilele de 17 și 18 mai 2002 tot aici, la Iași), problema identității etnice (și naționale), ca și cea a identității de limbă „nu numai că n-a fost soluționată definitiv” în Republica Moldova în cursul ultimului deceniu și ceva de așa-zisă „renaștere națională”, dar nici nu s-a apropiat de soluționare (în afară de identitatea de limbă, pe care sunt nevoite să o recunoască chiar și forțele ostile) și nici nu are șanse reale să fie soluționată într-o perioadă previzibilă de timp. Fapt e că politicienii locali, fiind sub influența ideologiei sovietice, nu puteau admite integrarea Basarabiei în spiritualitatea românească prin conștientizarea identității etnice (și naționale) a populației din zonă cu populația românească din restul provinciilor Țării, proces ce părea că începe să se deruleze în republică după evenimentele din 1989-1990.

Specificul regional al tradițiilor populare, al culturii și, în special, al graiului vorbit pe teritoriul Basarabiei, specific considerabil amplificat în perioada de mai bine de un secol, cât acest spațiu geografic s-a aflat sub dominația țarismului rus, a fost exploatat la maximum de dușmanii apropierei spirituale a Basarabiei de România.

Aceste forțe au acționat în regiune tot timpul după ce Basarabia a reintrat în componența României reîntregite, intensificându-se, evident, de îndată ce această provincie românească a fost retrocedată, în 1940, Rusiei, devenită între timp Uniunea Sovietică. Basarabia a fost declarată în regim de urgență republică unională, eliberată de sub „jugul imperialismului român”, și procesul de propagare intensă a „independenței” ei de matca românească a luat avânt, infiltrând pe toate căile *concepția separatistă*, ce a devenit ideologia politică dominantă a noii formațiuni statale – Republica Moldova.

Regionalismul, adică particularitățile regionale și interpretările regionaliste ale realităților locale, „este un fenomen firesc pentru orice comunitate socială de proporții, dar în Basarabia, spre deosebire de alte provincii românești, în virtutea unor condiții dictate de interesele geopolitice din zonă, el a degenerat într-o problemă dezbinătoare, eminamente politică”¹.

¹ Silviu Berejan, *Folosirea glotonimului limba română în Republica Moldova. Aspecte identitare*, în Flavius Solomon, Alexandru Zub (eds.), *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 2001, p. 261.

Acest lucru a fost caracteristic nu numai pentru trecutul sovietic, ci este în vogă și în prezentul democratic, deși era de așteptat ca, după ieșirea de sub oblăduirea fostei Uniuni, în noul stat suveran și independent „să se revigoreze tendințele de integrare cu țara de origine, integrare, dacă nu politică, cel puțin spirituală, culturală, mai ales că cei 22 de ani (1918-1940) de viață în comun, plus trei ani de război (1941-1944) au creat deja o bază solidă pentru aceasta”².

Așadar, deși specific regional a existat, practic, dintotdeauna în toate provinciile românești (inclusiv după Unirea din 1918), acesta capătă în Basarabia (chiar în cursul celor aproximativ 25 de ani dintre cele două războaie mondiale) o interpretare diferită față de restul regiunilor din România.

Cu toate că, cel puțin în ceea ce privește procesul literar, timp de un deceniu și ceva după Marea Unire, s-au manifestat puternice tendințe integratoare, centralizante, datorate unității de limbă, după anul 1930, cum scrie prof. Dan Mănuță, apare un fenomen invers, centrifug: provinciile încep să-și revendice independența față de centrul literar (care era considerat Bucureștiul). Centrele provinciale se situează, astfel, „pe poziții frecvent antagonice” față de centrul administrativ statal³.

Folosindu-se de situația dată în literatura română, geopolitica sovietică a pus în circulație, după înființarea în stânga Nistrului a R.A.S.S. Moldovenești, concepția așa-zisului „moldovenism autohton”, care propaga specificul literar respectiv, căutând să creeze și o limbă literară proprie, bazată pe graiurile moldovenești locale, în care se implantau fără discernământ regionalisme de proveniență slavă sau, în mod direct, „neologisme” rusești. Se urmărea, astfel, delimitarea netă a procesului literar zis „moldovenesc” de cel românesc nu numai în Republica Autonomă, ci și în „Basarabia românească”, căci regimul bolșevic de la Moscova nu se putea împăca cu realitatea dată. Imperialismul sovietic urmărea, deci, extinderea specificului local al moldovenilor „sovietici” și asupra moldovenilor basarabeni, „absolutizând o *identitate locală contrafăcută în detrimentul identității etnice reale*” și creând „o confuzie identitară profitabilă pentru regimul comunist din Rusia”⁴.

După retrocedarea Basarabiei în 1940 și, în special, după 1944, când puterea comunistă a revenit în forță în teritoriu, caracterul regional al realităților locale (specific basarabene) a început să fie interpretat conform concepției „moldovenizante” din Republica Autonomă, așa cum îi convenea Uniunii Sovietice, adică de pe poziții antiromânești. Prin aceasta, *politicienii rusofili* din nou formată Republica Moldova urmăreau desprinderea definitivă – teritorială și politică – a acestui meleag de trupul țării unice.

² *Ibidem*, p. 261.

³ Dan Mănuță, „Regionalismul basarabean”: *concept literar sau geopolitic?*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 4-6, 1999, nr. 1-6, 2000, nr. 1-6, 200.

⁴ *Ibidem*, p. 202.

Conducerea comunistă a R.S.S.M. a manipulat în permanență și pe toate căile populația republicii, altoindu-i forțat pretenții de independență politică, culturală și spirituală față de întregul etnic și național din care s-a desprins. *Diriguitorii românofobi*, aserviți imperialismului sovietic, au încurajat zeci de ani și continuă să încurajeze și acum cu intensitate sporită „tendențele de adâncire permanentă a prăpastiei, create artificial, care a ajuns să separe populația românească din zonă de populația tot românească din restul Țării”, subliniam eu în volumul *Basarabia. Dilemele identității*. „Acest lucru a fost posibil deoarece basarabenilor li s-a inoculat timp îndelungat, din tată în fiu, și prin mijloacele dintre cele mai variate (unele de-a dreptul monstruoase!), că ei ar fi altceva decât întregul din care istoricește făceau parte organică”, cum că ei constituie „o entitate aparte ce nu se include organic în neamul românesc”, că ei „formează, deci, un alt neam”⁵, așa-zisul „norod moldovenesc”. În felul acesta basarabenii și-au pierdut, în cele din urmă, identitatea etnică.

La aceasta s-a ajuns prin punerea în aplicare a expansionismului sovietic pe teren cultural, în general.

Calul troian al așa-numitului specific regional din Republica Autonomă și-a demonstrat, astfel, esența cotropitoare, extinzându-l și asupra Basarabiei, prin vehicularea acelorași slogane antiromânești, dar în cazul Basarabiei nu numai pe plan cultural, ci, în special și mai presus de toate, pe plan politic și ideologic, cu repercursiuni asupra identității etnice a populației, căci anume asta se urmărea din capul locului.

„În condițiile sovietizării ținutului dintre Prut și Nistru, etnonimul *român* era prigonit în mod sălbatic și înlocuit cu acela de *moldovan* ... principiile *deromânizării* amintesc izbitor de legile fasciste ale celui de al treilea Reich, iar antinomia *român/moldovan* se arată încă funcțională până astăzi”⁶.

Așadar, practicarea moldovenismului de către autoritățile sovietice (iar în prezent de către autoritățile din Republica Moldova) a fost (și este) destinată adâncirii particularităților centrifuge față de românitate.

Ajungem, astfel, la concluziile exprimate de noi în studiile publicate mai înainte, și anume: „Dacă în celelalte regiuni (sau provincii) specificul local era simțit ca având un caracter *centrifug*, deoarece se manifesta în interiorul românismului și pe un fundal comun românesc (consolidând, deci, românismul!), în Basarabia (Republica Moldova) i s-a dat tot timpul (și i se dă și astăzi!) o altă interpretare – *centripetă*.”

Specificul regiunii, care nu putea lipsi aici după atâția ani de înstrăinare de tot ce e românesc, a fost și a rămas până acum contrapus românismului și orientat spre separarea de el.

⁵ Silviu Berejan, *Despre cauzele pierderii identității lingvistice și etnice într-o regiune ruptă din întreg*, în Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu (eds.), *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Iași, Editura „Trinitas”, 2002, p. 58-59.

⁶ Dan Mănuță, *op. cit.*, p. 204.

Ceea ce era și este simplu provincialism pentru celelalte provincii românești, fără nici un fel de implicații de altă natură, în Republica Moldova capătă o coloratură cu totul deosebită prin veleitățile de independență pe care le comportă”. Tocmai aceste veleități de independență stau la baza pretențiilor de a se izola de alte zone tot românești ca „ceva” aparte, „neromânesc”.⁷ Ele au apărut ca o consecință a ștergerii identității etnice din conștiința națională la populația românească a Basarabiei încă din perioada cât ea a fost încorporată în imperiul rus și apoi din perioada regimului sovietic comunist.

Concluzia care se impune este că imperiul rus și cel sovietic au dus aceeași politică identitară în ceea ce îi privește pe românii din teritoriul românesc răpit încă din 1812. Politica etnică imperială a Rusiei țariste și a Uniunii Sovietice a fost orientată în trei direcții, cum afirmă foarte recent istoricul literar Dan Mănuță: „1) călăuzirea deciziei identitare a individului către o zonă periferică (*moldovean*) a identității obiective (*român*); 2) călăuzirea identității obiective de grup (*română*) către o identitate de grup complet străină (*slavă*); 3) crearea și întreținerea unei *inimiciții* identitare extrem de agresive între identitatea de grup reală (*română* – S.B.) și identitatea de grup impusă (*moldovenească* – S.B.)...”⁸.

Rămâne să adăugăm numai că practicile imperiale coercitive, de tip fascist, „au acționat puternic asupra identității etnice subiective, pe care au supradimensionat-o”. Este deosebit de grav că, în urma măsurilor aplicate de puterea sovietică, „a fost alterată” nu numai identitatea etnică colectivă, ci și identitatea etnică personală, și nu doar la suprafață, ci „până la nivelul subconștientului”, după cum subliniază Dan Mănuță. Iar, după ce s-au făcut toate câte s-au făcut, se apelează la principiul autoidentificării populației, impunând opinia după care propria percepție a românilor rusificați și, apoi, sovietizați despre ei înșiși ar fi una obiectivă (ea fiind, de fapt, o identitate falsă impusă din afară).

„La limita de est a latinității, a apărut, astfel, un grup identitar indecis, folosind un etnonim parțial (*moldovean*), în locul etnonimului generic (*român*)”⁹.

Formarea conștiinței naționale pierdute, a simțului identității de neam, a sentimentului întregului etnic este o sarcină grea, utopică chiar (în special în situația ce s-a constituit în prezent în republică).

Pentru ca această conștiință să fie însușită de toată comunitatea vorbitoare, trebuie folosită *conștiința lingvistică unică*, care, la etapa actuală, este mai avansată decât conștiința națională și simțul întregului etnic.

Și acum, în încheiere, un citat extrem de semnificativ în problema dată al mult regretatului nostru magistru Eugeniu Coșeriu, trecut de curând în lumea celor

⁷ Silviu Berejan, *Folosirea glotonimului limba română în Republica Moldova. Aspecte identitare*, în Flavius Solomon, Alexandru Zub (eds.), *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 2001, p. 262.

⁸ Dan Mănuță, *De la identitatea obiectivă la identitatea impusă. Cazul românilor sovietizați în „Literatura și Arta”*, nr. 42 din 17.10.2002, p. 7.

⁹ *Ibidem*, p. 7.

drepti: „Acțiunea «moldovenistă» sovietică – spune acesta – s-a prezentat totdeauna și explicit ca având în primul rând un scop politic, în aparență, generos și nobil: acela de a afirma și a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru (și de dincolo de Nistru). Însă identitatea unui popor nu se afirmă negându-i-o și suprimându-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului «moldovenesc» din stânga Prutului, separându-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rând de limba pe care o vorbește –, desprinzându-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale, a poporului «moldovenesc» (și anume a memoriei lui istorice, n.n. – S.B.): e ceea ce în Republica Moldova se numește, cu un neologism binevenit, «mancurtizare».

Ni se spune însă – continuă magistrul, – că ... se știe și se recunoaște că limba română și limba moldovenească *sunt una și aceeași limbă* (s.n. – S.B.) și se propune numai să se numească cu două nume diferite. Dar și propunerea dată e lipsită de fundament științific, deoarece *român, românesc și moldovean, moldovenesc* nu sunt termeni de același rang (*moldovenesc* cu privire la limbă se aplică numai unui grai în cadrul dialectului dacoromân).

Singurul argument care se prezintă în favoarea denumirii duble, – zice E. Coșeriu, – e că *aceiași limbă* (s.n. – S.B.) se vorbește în două state diferite. Dar nu e un argument valabil. Limba germană nu se numește «austriacă» în Austria și cea engleză nu se numește «australiană» în Australia, «statouniteană» (?) în Statele Unite etc.”¹⁰.

Asta a spus reputatul lingvist român cu puțin înainte de a ne părăsi pentru totdeauna.

Le spécifique régional comme obstacle pour la restauration de l'identité ethnique et nationale de la population roumaine de la République de la Moldavie

La spécificité régionale des traditions populaires, de la culture et spécialement du parler utilisés sur le territoire de Bessarabie dans la période de plus de 150 ans de domination russe a été exploitée au maximum par des ennemis du rapprochement spirituel entre Bessarabie et Roumanie, les bessarabiens perdant, en conséquence, leur identité ethnique.

Le rétablissement de la conscience nationale et ethnique perdues est un processus extrêmement difficile, surtout dans la situation qui s'est formé à présent dans la République de la Moldavie.

C'est pourquoi il faut s'appuyer sur l'identité linguistique, qui est plus avancée actuellement que le sentiment national.

¹⁰ Eugen Coșeriu, *Identitatea limbii și a poporului nostru*, în „Limba română”, nr. 10, 2002, Chișinău, p. 2.